

UDRŽITELNÝ DESIGN A RODINNÝ DŮM

„Architektu je zůstaveno, aby vycházejí z minima, bystře odhadl, čeho je nad to třeba pro zvýšení pohodlí, výtvarnické hodnoty a tudíž i psychologického účinku.“

(Otakar Novotný, *O architektuře*, 1959)

Musím se přiznat, že nemám moc rád tohle slovíčko: co to vlastně znamená, že něco je udržitelného? Levicoví antiglobalizátoři a český stavební zákon hovoří o udržitelném *rozvoji*, aniž by se definice takového postoje vymanila ze světa dětského blebleble. Trochu mi to připomíná *Se Sovětským svazem na věčné časy* (u nás na rotě se na nástěnce, vytvořené pro politické školení mužstva, jednou dokonce objevila i zkrácená, údernější verze: *Se SSSR na věčnost!*). Udržitelná může být i *frontová linie, funkce v zaměstnání* nebo *remíza ve fotbalovém zápase* deset minut před koncem. A rarášek ve mně se ptá: co je na udržitelnosti čehokoli vlastně potřebného, žádoucího, krásného nebo dokonce trvalého, vy bláhoví?! Mám-li vůbec chtít něco *udržet*, musím přece vycházet z premisy velmi pesimistické, totiž z takové, která předpokládá, že *budoucí* bude horší než *současné*. Snad to někomu může povrchně připomenout postoje autentického politického konzervatismu, který sice také nabádá: *Neměň to, co funguje!*, ovšem hned k tomu jedním dechem přidává: *Je-li změna nutná, vykonej ji bez odkladu a energicky, avšak před tím jsi povinen prozkoumat všechny dosavadní způsoby řešení daného problému* (PhDr. Zdeněk Troup, *Deset zásad konzervatismu*).

Udržitelný design, lépe česky návrh, je zajisté design přiměřený. Takový, který bude vyjadřovat dobové ideály architektury, a snad i ideologii vlastní budovy, architektem uchopenou s potřebnou přesvědčivostí a výstižností na straně jedné, ale ovšem i takový, který bude veřejností obecně přijat a akceptován.

Jaké jsou předpoklady tohoto návrhu, jednotlivé složky jeho designu, jež ho činí udržitelným, tzn. dlouhodoběji používaným? Pro přehlednost si je rozdělme do třech košů: funkční, estetické a enviromentální.

Prvním funkčním předpokladem udržitelného designu rodinného domu je jeho optimální velikost. Samozřejmě - existují domy malé i domy velké (dokonce ani za socialistické vlády přijatý stavební zákon nemá v tomhle směru žádná omezení, zatím) a v nich malé a velké pokoje. Odvažuji se ovšem tvrdit, že např. manželská ložnice v malém domě svou plošnou výměrou se od stejné ložnice v domě i několikanásobně větším zase tolik neliší. Z 15 či 17 m² je třeba 25, nanejvýš 30 m², ložnici nad 35 m² jsem za své praxi snad neprojektoval

ještě nikdy. Byla by zřejmě pocítována jako příliš velká, neútná a neintimní. Nijak nekomentuji fakt, že i velmi bohatí klienti požadují raději více ložnic do 25 m², než jednu třeba šedesátimetrovou. Stejně či velmi podobně to vypadá i s ostatními místnostmi. Výjimečný návrh takové místnosti, buď příliš plošně zbytnělé či naopak podměrečné, nepředstavuje tedy v současných Čechách design zrovna udržitelný. Domy za 2,5 milionu se od domů za 25 milionů liší spíše vybavením než plošnou výměrou jednotlivých místností. Sociální rovnostáři s panem Paroubkem v čele, soustavně útočící svými řečmi o pití šampaňského a ježdění v rolls royce apod. na sociální smír a normální, nekonfrontační fungování veřejné správy v naší zemi, tak zajisté přicházejí přirozeným (a tedy i udržitelným) lidským chováním o jeden ze svých propagandistických *handgranátů*...

K funkčním předpokladům udržitelného designu dlužno počítat samozřejmě i správný provozní návrh domu. Jsem rád, že se u nás v době po poslední revoluci ustálily zvláště tři kánony vnitřní dispozice domu: *kontinuální obytný prostor* (raději mu říkám *rodinný pokoj*) namísto dřívější trojkombinace kuchyně + jídelna + obývací, tj. televizní pokoj, dále pak *přímé spojení interiéru domu s jeho exteriérem* v prakticky jedné výškové úrovni, vyjádřené i většími prosklenými plochami a za třetí - takřka úplné vymýcení „dětské obrny“ dispozic rodinných domů a bytů, totiž *průchozích obytných pokojů*. Vedle svobody, radikálně vylepšených „pytlíkových“ polévek a vstupu do NATO v tom vidím největší přínos polistopadového vývoje.

Na hranici mezi funkčností a estetickou složkou stavebního díla leží pak oblast „ergonomie“, tzn. vztahu lidského těla a jeho ustrojení, proporcí, hybnosti, fyziologických vlastností apod. k hmotnému prostředí rodinného domu. Ergonomie bez uvozovek zkoumá vztah člověk - stroj a řeší třeba tvar vrtačky tak, aby se dala dobře uchopit lidskou rukou - a cosi podobného mám na mysli i pro vztah člověk - dům. Tvar schodišťového madla, formování okenních oliv a dveřních klik, křivky záchodového prkénka, výška kuchyňské linky, vztah umyvadla, zrcadla a okna, výška a šířka schodišťových stupňů, vzdálenost křesla od televize, rozměry postele a skladba matrace - to všechno jsou fenomény, které zásadním způsobem mohou ovlivnit pocit dobrého bydlení. Vedou už dvě stě let k průmyslové standardizaci, která má kromě jiného i tu výhodu, že jistým způsobem uklidňuje. Estetik Dušan Šindelář o tom napsal (*Tržiště estetiky, 1969*): „Většina spotřebního zboží a prostředků bydlení má standardní tvar, který je určen úkonům univerzálním, natolik obecným a mechanickým, že je není třeba zdůrazňovat, naopak je jim třeba dát obecnou formu. Ví-li člověk, že druzí používají pro běžné funkce stejných předmětů jako

on, má jistotu, že není klamán... Kolektivní podvědomí je standardem stále konejšeno a jeho pravda potvrzována.“

Inu, a tohle je právě ona cesta k udržitelnému designu: přes tvarový a funkční standard. Musím ale hned říci, že existuje jakýsi standard přirozený, vhodný, daný právě objektivně stejnými či podobnými parametry lidských těl a koneckonců i lidských potřeb, ale i standard neústrojný, nepřirozený, který se snaží být atraktivní tím, že přenáší formu z jedné oblasti na druhou (oblouk jako klenebný prvek z oblasti konstrukce budovy do oblasti dekoru atd.). Neústrojný standard působí velmi často jako stimulátor nevhodné estetické aplikace na fasádě domu i v jeho interiéru, „*což je bezpečným místem pro vznik anomálií, grotesek a rarit“ (D. Šindelář).*

Naopak - ústrojný standard (a z něho rezultující udržitelný návrh) poznáme podle schopnosti estetického zobecnění, protože přesně dokázal ztvárnit řešení nějaké potřeby (hladké madlo zábradlí, které ruka příjemně obejmě). Toho ovšem stěží dosáhneme jinak, než prostředky přirozenými, úspornými, ale i nenápadnými a pokud možno co nejvíce univerzálními.

Tak jsme pomalu došli k druhé skupině předpokladů udržitelného designu, k předpokladům estetickým. Za udržitelnou architekturu (tzn. architekturu, ke které se jako architekti vracíme v alespoň v četných citacích a narážkách), lze jistě považovat třeba lidovou selskou usedlost tak, jak se vyvinula koncem 19. stol., či např. meziválečnou vilku, solidní stavitelské dílo poučené funkcionalismem, které zaplavilo celou naši republiku do té míry, že se stalo jejím signem. Jedná se v obou případech o architekturu pevně vystavěnou, strohého řádu, logickou, účelovou a většinou bez dekoru, který by zasahoval do podstaty stavby. Neútočí na nás svou prvoplánovou krásou, přesto však jsou „atraktivní“. Jejich *záměrná* nenápadnost, ba všednost, se náhle proměňuje ve velmi atraktivní, tzn. společensky žádané působení. To je ovšem základním předpokladem udržitelnosti jejich návrhu - architekti i *vox populi* v něm spatřují něco, co je hodné opakování a rozvíjení.

Všimli jste si, jak vaše oranžové kachlíčky s egyptskými motivy v koupelně, které před pár lety vypadaly tak rozkošně, rychle zevšedněly? Jak vaše vchodové dveře s tabulkami z leptaného skla a „zlatými“ příčkami, které dodaleka zářily barevnými prasátky, už také hodně ztratily ze své neodolatelnosti? Arkadij F. Goldštejn, teoretik architektury, ve své stati *Estetické vnímání formy* píše (nebyl by to Rus, aby se neoháněl I. P. Pavlovem...): „*Podmíněné reflexy přitom vysvětlují, proč krásná forma ztrácí při opakování svoje kouzlo, proč vyžaduje obnovení i tehdy, jestliže se nezměnily podmínky, které ji zrodily. Při jednotvárném sledu podnětů se v mozkové kůře vytvoří*

stereotyp, který vyžaduje stále méně podmíněné činnosti analyzátoru (tím myslí mozek a smysly, pozn. J.R.). Forma čehokoli může působit kladnou estetickou reakci jen tehdy, je-li „svěží“, a přitom právě její lapidárnost tu působí právě jako onen „osvěžovač“: „Jednoduchost formy má rovněž fyziologické zdůvodnění. Detaily, které nemají vztah k věci, jen brzdí jako vedlejší podnět vlastní podmíněný reflex. Výrazná forma napomáhá jasnosti asociací a vyvolává reflex nezatemněný asociacemi vedlejšími“, tvrdí Goldštejn.

Nezdobte proto fasády svých rodinných domů, dejte tu vyznít souzvuku ploch bez dekoru. Dekor totiž stárne nejrychleji, je nejméně udržitelným projevem vaší stavební činnosti. Každá žena ví, jak rychle stárne móda, tzn. umění se zdobit. (A každý muž je přesvědčen, že kdyby ženy chodily nahé a nenalíčené, stárly by pomaleji...).

Zbývá se probrat třetím košem, tzn. předpoklady enviromentálními. Nechci tu polemizovat o počínajících klimatických změnách, nejsem žádný *klimatolog*, jako náš pan prezident, a neumím je nijak interpretovat; počkám si padesát let a uvidím. Základní východisko je ale jasné všem lidem bez rozdílu už teď, když se podívají na svůj účet za vytápění. Udržitelný design je jen takový, který co možná nejpečlivěji řeší otázky tepelné izolace a akumulace. Tomu se dnes zaslouženě věnuje i mediální a odborná pozornost, dostačující k tomu, abyste si o topení (a jeho smutných cenových výhledech), o alternativních zdrojích (a jejich nedotovaných předražovaných cenách) a tepelných izolacích (momentálně na trhu skoro nejsou, nestačí se vyrábět) přečetli několik článků v mnoha periodicích měsíc co měsíc.

Do nezpochybnitelných ekologických varování zahrnuji také důraz na ekologickou likvidaci toho, co zbude jednou z naší stavby (likvidovat železobetonové paneláky bude fakt chuťovka !) a rozumnou územně plánovací politiku měst a obcí (dnes jde především o uspokojování rezortních požadavků desítek jednotlivých úřadů než o nějaký urbanismus hodný toho jména).

Občas se však s těmito objektivními dobovými tendencemi a akcenty (důraz na ekologii se dávno stal mantrou) vezou i jevy poněkud sporné, ba dvojsečné. Chcete příklad ? Dřevostavbami (velmi drahými, dražšími než klasické zděné domy) neumím bojovat za lepší životní prostředí, vždyť mnohdy jej doslova ničím. Sruby patří do Kanady, roubenky do Tater, hrázděné domy do Německa a panelové dřevostavby do Norska. Já ale žiji v jižních Čechách ! Bílé zděné štíty, žádné balkóny přes celý štít s dřevěnými balustrami, rybníky a kapři, víme ? Nemám také moc rád developersky nahňahané kompromisy, zvané obytné satelity, bráněné argumentací o nutnosti šetřit zemědělskou půdou. A podobných příkladů, kdy se s ekologickou

visačkou svezou i ryze komerční úmysly by asi každý uměl vyjmenovat mnohem víc.

Opakuji tedy: udržitelný design je design přirozený, obecný, universální a co možná nejjednodušší. Jen takový může mít v nám vyměřeném čase stabilnější formu i obsah. Promítáme-li ale do návrhu rodinného domu individuální, soukromé postoje (často je lze označit až za *privátní agónie*), všeplatnými principy architektonické tvorby a designu rodinného domu se s největší pravděpodobností nestanou.

Ing. arch. Jan Rampich